



Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.



Hak Temelli Yaklaşım*

Bu bilgi notu, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi olarak çalışmalarımızın hedef grubunu oluşturan sivil toplum örgütlerinden beklediğimiz hak temelli yaklaşımı mümkün olduğunca somut bir şekilde anlatmayı amaçlamaktadır.

Hak temelli yaklaşım, plan, politika ve programların insan haklarına ilişkin uluslararası normların, standartların ve ilkelerin merkeze alınarak yürütülmesidir. Bu yaklaşımda bireyler hak sahibi özneler olarak tanımlanır ve devlet ya da devlet dışı kurumlar da yükümlülük (görev) sahipleridir. Hak

temelli yaklaşımın uygulamaya geçirilmesinde kuruluşlara yardımcı olacak birtakım ilkeler mevcuttur:

1. Katılım

Bireyler, kendilerini etkileyen kararlara dahil edilmelidir. Burada bahsedilen katılım, danışmadan veya teknik bir işten daha fazlasıdır ve aktif yurttaşlığın temelini oluşturur. Bu ilke uygulanırken, aktif, özgür ve anlamlı katılımın önündeki engellerin tespit edilmesi önemlidir.



2. Ayrımcı olmama ve eşitlik

Her türlü ayrımcılık önlenmeli ve ortadan kaldırılmalıdır. Kuruluşlar, çalışmalarını tasarlarken belli grupların ayrımcılığa uğrayıp uğramadığını dikkatlice değerlendirmelidir. Bu değerlendirmenin ardından yapılan bütün müdahaleler bireyler ve gruplar arasında eşitliği sağlamayı hedeflemelidir. Haklara erişimde en fazla engelle karşılaşılan, yani dışlanmış ve dezavantajlı gruplara öncelik verilmelidir.



3. Hesap verebilirlik

İnsanların haklarının politikalardan nasıl etkilendiği ve herhangi bir olumsuz durumun veya vhak ihlalinin nasıl telafi edildiği izlenmelidir. Hem yerel hem de ulusal düzeyde erişilebilir, şeffaf ve etkili hesap verebilirlik mekanizmaları oluşturulmalıdır. Hesap verebilirliğin etkili olması için bunun talep edilmesi önemlidir. Hükümetleri sorumlu tutmak parlamentoların öncelikli görevi olmasına rağmen, sivil toplum örgütleri çalışma alanlarıyla ilgili bilgiler sağlayarak hesap verebilirliğin tesis edilmesinde önemli rol oynar.

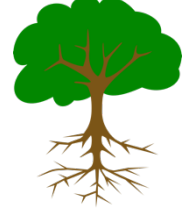




Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

4. Güçlendirme

Hak temelli yaklaşımı benimseyen kuruluşlar, faaliyetlerini hak ve yükümlülük sahiplerini güçlendirecek şekilde planlar ve yürütür. Dayanağını insan hakları ilkeleri ve standartlarından alan hak temelli yaklaşım, bireyleri haklarını talep edebilmeleri ve savunmaları için, kurumları ise insan haklarına saygı göstermeleri, bunları korumaları ve yerine getirmeleri için güçlendirmeyi hedefler.



5. Yasallık

Hak temelli yaklaşımda devletlerin insan hakları yükümlülüklerine, dolayısıyla insan haklarının güvence altına alındığı insan hakları belgelerine odaklanılır. Uluslararası düzeyde temel alınan insan hakları dokümanları şunlardır:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
- İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
- Herkesin Zorla Kaybetmelere Karşı Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Yalnızca uluslararası sözleşmeler değil, bildirgeler, insan hakları sözleşmelerinin denetim organlarının genel yorumları ve ülke raporları da uluslararası insan hakları hukukunun bileşenlerini oluşturur.¹

Hak temelli yaklaşımla yürütülen çalışmalar hakların evrensel, bölünmez ve devredilemez olduğu kabulüne dayanır. Yani bütün insanların hakları vardır ve bunlardan vazgeçmek ya da haklar arasında hiyerarşi kurmak mümkün değildir²

¹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sistemi hakkında detaylı bilgi için bkz. www.ohchr.org ve <http://www.un.org.tr/humanrights/tr/>

² İnsan hakları ve temel özellikleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. https://ihd.org.tr/images/pdf/insan_haklari_egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf



Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

6. Şeffaflık ve bilgiye erişim

Yürütölen çalışmalar şeffaf olmalıdır. Devlet ve diğer görev sahiplerinin sorumlu tutulabilmesi için yurttaşlar ve sivil toplum örgütlerinin bilgiye erişimi olmalı, ifade özgürlükleri tanınmalıdır. Kamuoyuna sağlanan bütün bilgiler, özellikle dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun bütün kesimlerinin erişimine açık olmalıdır.



Son olarak, hak temelli yaklaşım tartışmalarında öne çıkan bir karışıklığı gidermekte fayda var. **Hak temelli yaklaşım, genellikle ihtiyaç temelli yaklaşımın zıttı olarak algılanır.** Belirtmek gerekir ki, hak temelli yaklaşımda ihtiyaçları ve hakları karşı karşıya getirmek yerine bunları uzlaştırmak ve bir bütün halinde hayata geçirmek mümkündür. İhtiyaçların ihlal edilen haklara karşılık gelebileceği düşünöldüğünde, hizmet sunan veya yardım sağlayan kuruluşlar da hak temelli yaklaşımı benimseyebilir. Hizmet sunan örgütler veya kuruluşlar, çalışmalarında hak temelli yaklaşımı benimsediği takdirde, hizmetlerini dezavantajlı grupları da gözeterek, ihtiyaçların altında yatan sorunları dikkate alarak ve eşitlikçi bir şekilde planlayarak kaynaklarını daha etkili kullanabilir.



Hak temelli yaklaşım için kontrol listesi³

Hak temelli yaklaşımı proje ve programlarınızın bütün safhalarında - planlama ve tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirme - hayata geçirmenizi kolaylaştırmak amacıyla aşağıdaki kontrol listesini hazırladık.

1. Ortam analizi

- Yürötmek istediğiniz program/çalışma, müdahale etmek istediğiniz sorunların temel nedenlerini tespit ediyor mu?
- Yürötmek istediğiniz program/çalışma, mevcut insan hakları yükümlölükleriyle uyumlu mu?
 - Bu konuda bağlayıcı olan uluslararası mekanizmalar hangileridir?
 - Anayasal çerçeve uluslararası yükümlölüklerle uyumlu mu?
- Yürötmek istediğiniz programda/çalışmada, daha önce tespit ettiğiniz sorunlarla ilgili hak sahiplerini ve dezavantajlı grupları belirlediniz mi?
- Yürötmek istediğiniz program/çalışmada, hak sahiplerinin ve dezavantajlı grupların haklarını talep etmeleri için kapasitelerini değerlendirdiniz mi? Örneğin,
 - Haklara dair farkındalık ve bilgiye erişim
 - Haklarını talep etmek için yasal ve idari hizmetlere erişim
 - Temel hizmetlere erişim
 - Karar alma mekanizmalarına erişim

³ Bu kontrol listesi, Avrupa Komisyonunun çalışanları için hazırladığı hak temelli yaklaşım eğitim kitinden uyarlanmıştır.



Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

■ Yürütmek istediğiniz program/çalışmada, kamu kurumlarının haklarla ilgili sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerine getirmeleri için kapasitelerini değerlendirdiniz mi? Örneğin,

- Şeffaflık ve açıklık
- Yasal, siyasi ve toplumsal hesapverebilirlik (şikayet mekanizması)
- Ayrımcı olmama ve eşitlik
- Anlamlı katılım ve güçlendirme

2. Tanımlama ve oluşturma

■ Müdahale alanıyla ilgili olarak, insan hakları standartları ve uygulama arasındaki boşlukları tespit ettiniz mi? Örneğin,

- Uluslararası sözleşme organlarının insan haklarıyla ilgili dile getirdiği kaygılar
- İnsan hakları ihlallerine yol açan eğilimler, politika ve uygulamalar
- Dezavantajlı grubun yaşadığı eşitsizlikler
- Yerel yönetimler ve/veya hükümet dışı ortakların kapasiteleri

■ Hedeflerinizi belirlerken aşağıdakileri dikkate aldınız mı?

- Dezavantajlı grupların hakları
- Hedef grubunuzun çalışmalarınıza etkili bir şekilde katılımı
- Eşitlik ve ayrımcılıkla ilgili konular

■ Yürütmek istediğiniz program/çalışma aşağıdakileri hedefliyor mu?

- Hedeflenen dezavantajlı grupların kapasitelerinin haklarını talep edebilmeleri için güçlendirilmesi
- Hesap verebilirlik mekanizmalarının (hem STÖ'ler hem de görev sahipleri bakımından) güçlendirilmesi

■ Hedef grubunuzu ve/veya hedeflenen dezavantajlı grupları, karar alma mekanizmalarına dahil ettiniz mi?

■ Yürütmek istediğiniz program/çalışma için insan haklarının hayata geçip geçmediğini gösteren olgular (gösterge) belirlediniz mi?

3. Uygulama

■ Uygulama aşamasında hak temelli yaklaşımın yukarıda bahsedilen ilkelerine saygı gösteriliyor mu?

■ Yürüttüğünüz faaliyetler, özellikle dezavantajlı gruplar için ayrımcı olmayan uygulamaları ve güvenceleri sağlıyor mu?

■ Hedef grubunuzu ve/veya hedeflenen dezavantajlı grupları, faaliyetlerinize dahil ettiniz mi veya onlara danıştınız mı?



Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

- Uygulama aşamasında hedef gruplar ve paydaşlarınız arasındaki ilişki ile kapasite farklılıklarını dikkate aldınız mı?
- Yürüttüğünüz faaliyetler şeffaf mı ve hesap verebilirlik mekanizmaları etkili bir şekilde kullanılıyor mu?

4. İzleme ve değerlendirme

- Yukarıda listelenen hak temelli yaklaşım ilkelerine özgü bir izleme ve değerlendirme mekanizması oluşturdunuz mu?
- Oluşturduğunuz izleme ve değerlendirme mekanizması aşağıdakileri ölçüyor mu?
 - Dezavantajlı grupların geneli veya hedeflediğiniz dezavantajlı grup üzerindeki etki
 - Hedeflediğiniz dezavantajlı grubun katılımının etkisi ve niteliği
 - Yürüttüğünüz programın hesap verebilirlik mekanizmalarına etkisi
- İzleme ve değerlendirme mekanizması, uygulama aşamasının niteliğini etkili bir şekilde ifade ediyor mu?
- Kullandığınız bilgi kaynakları, ayrıştırılmış verileri, nicel ve nitel bilgileri ve ulusal/uluslararası insan hakları organları ile ilgili STÖ'lerin değerlendirme ve tavsiyelerini içeriyor mu?

Kaynaklar

Bu bilgi notu hazırlanırken yararlandığımız başlıca kaynaklar şunlardır:

Kalkınma İşbirliğinde İnsan Haklarına Dayalı Yaklaşım: BM Kuruluşları Arasında Ortak Bir Anlayışa Doğru, http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/h/r/hrba-un-portal_tr.pdf

Cengiz Çiftçi (2012), Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları, https://www.gapcatom.org/wp-content/uploads/2014/09/Sivil_Toplum_Kamu.pdf

Oğuzhan Zengin ve Özgür Altındağ (2016), Bir İnsan Hakları Mesleği olarak Sosyal Hizmet, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/514843>

European Commission (2014), A Rights-based Approach, Encompassing All Human Rights for EU Development Cooperation: Commission Staff Working Document, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/online_170621_eidhr_rba_toolbox_en_a5_lc_0.pdf

**"Bu yayın "Örgütlenme Özgürlüğü ve Katılım Hakkının Daha Fazla Geliştirilmesi için STÖ'ler ve Sivil Ağların Kapasitesinin Geliştirilmesi" projesi kapsamında Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla STGM'nin sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir."*